

Náš stát

Jiří Hanuš a Vít Hloušek

Jiří Hanuš a Vít Hloušek
Náš stát

MEZI ŽÁNRY
SVAZEK 1

Jiří Hanuš a Vít Hloušek

Náš stát

MUNI
PRESS

7	Úvodem
11	Kapitola první 1848—1866 Doba císaře a krále Františka Josefa
19	Kapitola druhá 1867—1916/18 Češi na vratké lodi monarchie
27	Kapitola třetí 1918—1938 Křehká demokracie první republiky
37	Kapitola čtvrtá 1938—1939 Krach české demokracie a druhá republika
45	Kapitola pátá 1939—1945 Nestát: protektorát Čechy a Morava
53	Kapitola šestá 1945—1948 Na cestě do sovětské náruče
63	Kapitola sedmá 1948—1967 Období vytunelovaného státu
71	Kapitola osmá 1968—1969 Pokus o kvadraturu kruhu aneb socialismus s lidskou tváří
79	Kapitola devátá 1969—1989 Normalizace, která nebyla normální
87	Kapitola desátá 1989—1993 Od demokratizace k Česku
97	Kapitola jedenáctá Od roku 1993 Tři dekády demokratického vývoje
107	Jmenný rejstřík

Co je vlastně stát? Odpověď na tuto otázku není vůbec jednoduchá. Můžeme konstatovat, že stát je v současnosti snad nejrozsáhlejší a nevlivnější instituce, jakou známe. Stát má sice významné konkurenty a partnery, například nadnárodní korporace a velké hospodářské podniky, ale prozatím se nenaplnují staré anarchistické a komunistické představy o všeobecném odumírání státu. Konkrétní státy procházejí změnami, buď prosperují, nebo zaostávají, ovšem existují a umocňují svůj vliv na své občany, zejména při výběru daní, výkonu státní správy a spravování nejrůznějších oblastí života společnosti, jejichž počet má tendenci k růstu. Ač se nám tendence moderního státu regulovat stále nové sféry našich životů nemusí líbit, těžko můžeme popřít, že tomu tak je. Platí to i pro Česko. Proto je zajímavé sledovat, jak se pojetí státu a státnosti měnilo v českých a československých dějinách.

V důsledku sekularizace a turbulentních událostí 20. století už nemáme tendenci na stát pohlížet jako na vrchol vývoje a zdroj vši dokonalosti (zvláště jde-li o stát, v němž žijeme!). O to více však samozřejmě přistupujeme na hru, kterou s námi stát a jeho úřady hrají. V případě demokratických států jde o hru s pravidly, ta se ovšem často mění při střídání politických reprezentací. Například úvahy o „zeštíhlení státu“ jsou sice namístě, často však zůstávají pouze na papíře. Konzervativní ideje o služebném postavení státu a nutnosti jeho umenšení se stávají spíše zbožným přáním občanských ostrůvků.

Není ovšem stát jako stát. Co máme na mysli, když mluvíme o „našem státě“, řekněme v perspektivě posledních dvou staletí a v pohledu politologicko-historickém? Vývoj střední Evropy, kam geograficky patříme, byl v tomto ohledu značně pestrý, možná pestřejší, než bychom si přáli. Vystřídali jsme jakožto Češi z Čech i Moravy mnoho různých státních konstelací. Naším státem bylo Rakousko v absolutistickém stříhu, později Rakousko a Rakousko-Uhersko ve slušivějším stříhu konstitučním a částečně i liberálním. Od nich jsme se naučili, co znamená modernizující se stát spolu se základy parlamentní demokracie a samosprávy. Poznali jsme v něm také jistý typ národní nevyváženosti a všechny neduhy chřadnoucího impéria. Císař byl i naším panovníkem, a to až hluboko do nitra první světové války. Říše nám nabídla prostor k životu, který se ale ukázal příliš úzký pro naše národní ambice – a ukázal se úzký i pro jiné, takzvané nástupnické státy.

Prošli jsme i obdobími demokratického státu: tam bychom jistě řadili první republiku i současnost, i když jsme si vědomi jistých rozdílů, například v pojetí demokracie. První republika se svým prezidentem pro některé z nás stále představuje vzorový model, ačkoliv si stále více uvědomujeme jeho slabiny. Prošli jsme však i obdobími stínů (druhá a třetí republika) i obdobími takřka smrtelným pro naši státní (a do jisté míry i národní) samostatnost – protektorátem Čechy a Morava a obdobími sounáležitosti s ruským komunistickým impériem. Vyzkoušeli jsme si na vlastní kůži téměř všechno, co nám dějiny nabídly. Byli jsme konfrontováni se dvěma nejvýznamnějšími novodobými projekty: národním státem a impériem (či nacionalismem a imperialismem). U obou jsme si mohli uvědomit jejich přednosti i nedostatky.

Cílem této publikace není jen shrnout základní události, které charakterizují náš stát v období 1848–2021. Vedle této základní orientační mapy jsme si předsevzali, že součástí textu bude zamyšlení nad tím, jakými různými údobími náš stát prošel a kdo se k němu v různých dobách hlásil, kdo mu prospíval a kdo naopak škodil, kdo k němu byl loajální a kdo naopak tuto loajalitu porušoval. Nemohli jsme se proto omezit pouze na výčet dat a souhrn politických daností, pokusili jsme se uchopit téma přece jen problémověji, nakolik nám to umožnil komprimovaný rozsah knihy. Čtenář tedy v publikaci nalezne nejen základní údaje jako v řadě klasických učebnic, ale i určitý bonus v podobě podkapitol věnovaných kulturně společenským souvislostem, lehce kořeněným něčím, co pro nedostatek jiného výraziva nazýváme vystižením dobovým kontextem podmíněných národních „mentalit“.

Následující řádky jsou rovněž pokusem o kombinaci svou stylů. Napsali jsme text na pomezí učebnice (volnější otázky k promýšlení a diskusi v závěru kapitol) a popularizační historické příručky (tu připomíná soupis výběrové literatury – texty autorů, o něž se opíráme a z jejichž závěrů často vycházíme). Na čtenáři samozřejmě necháváme posouzení, do jaké míry se nám to zdařilo. Případné čtivosti snad napomůže okolnost, že jsme se neskrývali za nějakou abstraktní objektivitu historického popisu. Jakkoli ji v některých odbornějších textech jsme schopni hájit, zde nabízíme spíše osobnější, subjektivnější pohled na děje a události, které vytvářely a vytvářejí naši současnost. Zdálo se nám, že právě to umožňuje popularizační charakter této knižní řady.

Jak jsme již uvedli v naší předcházející společné učebnici s názvem *Předminulé století* (Books & Pipes, Brno 2019), hlásíme se ke spolupráci našich dvou oborů, tj. politologie a historie, i když si uvědomujeme jejich rozdílnost a poněkud problematickou existenci těchto disciplín na rozmezí sociálních věd a věd humanitních. Vidíme však mnoho styčných bodů, a hlavně nás mezioborové pojetí baví. Není ovšem možno zakrýt, že rozdílnost přístupu se projevuje zejména v časově nejbližších obdobích,

v dějinách přítomnosti, které jsou tradičně doménou politologického, nikoli historického výzkumu.

Snad těchto pár kapitol zaujme a nepohorší různé skupiny čtenářů – studenty, poučenou veřejnost, snad ani některé kolegy. Naše ambice je více než skromná: nenadělat více škody než užitku. Náš stát není nějaká hračka, ale prostor naší odpovědnosti.

Výklad jsme skončili rokem 2021, text jsme napsali ještě před listopadovými parlamentními volbami. Jejich výsledek naznačuje, že se náš stát bude od roku 2022 ubírat poněkud jinými cestami než v předcházející, babišovsko-zemanovské, éře. Prognostikové ovšem nejsme – pouze mírní optimisté...

Brno, 15. 10. 2021

P.S.

V době přípravy knihy do tisku zahájilo Rusko agresi proti Ukrajině. Ta ukazuje nejen další rozměr státu jako stále klíčového faktoru mezinárodní politiky. Ukázala také, jak výrazně ovlivňují aktuální události (formy ruské agrese, její imperiální tendence, dotvoření ukrajinského politického národa, citlivost státních hranic, připomínka hodnot právního státu a mezinárodního práva, blízkost konfliktu apod.) chápání našich národních i státních dějin.